

Barbara Erber, Janina Skotnicka

Dział Etnografii

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 16, 371-373

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ulotka Komitetu Ziemi Kieleckiej z kwietnia 1916 r. wzywająca do uczczenia rocznicy Konstytucji 3 maja, 86 numer „Gazety Kieleckiej” z 14 kwietnia 1916 r. z apelem tego samego komitetu o poćobnej treści oraz okolicznościowa „cegielka” wydana przez Polską Macierz Szkolną z białym orłem w koronie w tarczy czerwonej i napisem: DAR NARODOWY 3-GO Maja.

Z 1918 r. pochodzą dwa afisze Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej, obydwie wydane w Lublinie 17 listopada, podpisane przez ministrów pracy i rolnictwa. Pierwszy z nich zawiera „Dekret o ośmiogodzinnym dniu roboczym”, drugi odezwę „Do ludu wiejskiego” wzywającą do nierabunkowej gospodarki leśnej.

Zakupiono także zestaw 65 kart pocztowych z różnych miejscowości położonych w granicach dawnej guberni kieleckiej, a później województwa kieleckiego, m.in. z Buska-Zdroju, Skarżyska-Kamiennej, Pińczowa, Jędrzejowa, Opoczna, Wąchocka i Kielc. Przedstawiają one panoramy tych miejscowości, widoki ważniejszych obiektów, detale architektoniczne, fragmenty zabudowy, wnętrza kościołów oraz zabytki ruchome.

Do najciekawszych należy pocztówka z widokiem rynku w Jędrzejowie, wydana przed 1914 r. nakładem Stanisława Saneckiego w Kielcach, wykonana w jego zakładzie fotograficznym. Na zdjęciu widać południową i zachodnią pierzeję rynku, na którym odbywa się targ. Widoczne są postacie handlujących Żydów w charakterystycznych ubiorach oraz zaprzęgi konne, furmanki i stragany.

Jednym z ostatnich zakupów Działu Historii jest fotografia dokumentująca pobyt marszałka Józefa Piłsudskiego w Daleszycach w dniu 7 sierpnia 1926 r. wykonana w zakładzie fotograficznym „Rembrandt” w Kielcach. O wydarzeniu tym donosiła „Gazeta Kielecka” w nr 62 z 8 sierpnia 1926 r., podając także szczegóły związane z wizytą Piłsudskiego w Kielcach: „W dniu wczorajszym przybył do Kielc Marsz. Józef Piłsudski, Minister Spraw Wojskowych, po przeglądzie odbytym w obozie letnim 2 Dywizji Piechoty Legionów w Daleszycach Marsz. Piłsudski przybył do Kielc na V Zjazd Legionistów i na III Marsz „Szlakiem Kadrowki”. Marsz. Piłsudski kwateruje w pałacu biskupim (gmach województwa)”.

Jan Główka

DZIAŁ ETNOGRAFII

LATA 1985–1986

W 1985 r. zbiory Działu Etnografii powiększyły się o 32 pozycje muzealne (MNKi/E/5028–5059) oraz archiwalia (nr 1328–1329), które zakupiono z budżetu Muzeum Narodowego w Kielcach. Nabytki te można podzielić na następujące kategorie: rzeźba w drewnie (12), malarstwo (2), rzeźba w glinie (8), garncarstwo (7), haft (2), oleodruk (1). Dokumentowano głównie działalność rzeźbiarzy ludowych. Oprócz znanych już twórców wypowiadających się w drewnie, jak: Stanisław Denkiewicz, Józef Zganiacz, Feliks Rak, Marian Brzeziński i Zbigniew Łabuda, pozyskano prace snycerzy początkujących — Mariana Wdowiaka z Sułkowa, Bogdana Michałkiewicza z Radomia oraz Bogdana Gębskiego z Nowego Odrowążka. Przedmiotem zainteresowania były rzeźby nagrodzone na konkursie współczesnej ludowej sztuki sakralnej, zorganizowanym w 1984 r. przez Oddział Stowarzyszenia PAX w Kielcach.

W 1986 r. do zbiorów wpłynęło 178 obiektów (MNKi/E/5060–5327), w tym 27 z zakupu oraz 151 z przekazu i darów. Pozyskano także 32 pozycje archiwalne (nr 1330–1361). Obrazy Eugeniusza Brożka (1) i Józefa Firmantego (5) zakupiono z funduszu Ministerstwa Kultury i Sztuki. Nabytki dzieliły się następująco: rzeźba w drewnie (13), snycerka (1), malarstwo (6), rzeźba w glinie (30), garncarstwo (34), wycinanki (17), haft (22), kowalstwo (3), zabawki (5), tkanina (1).

Interesującym przekazem był zespół narzędzi i przyrządów z warsztatu nieżyjącego już, znanego rzeźbiarza ludowego Józefa Piłata (1900–1971), obejmujący 46 pozycji oraz korespondencja kierowana do artysty w latach 1959–1971 przez kolekcjonerów. Zespół uzupełniły: zakupiony od Marii Bisagi z Dębskiej Woli barwny oleodruk *Św. Rodzina* i darowany przez Feliksę Gajdę metalowy krucyfiks, stanowiące inspirację do realizacji tych tematów przez J. Piłata w rzeźbie¹.

W malarstwie E. Brożka zarysowują się wyraźnie dwie odmienne tendencje tematyczne. Obraz *Gdzie jesteś Boże* (nr inw. MNKi/E/5059) jest reakcją artysty na problemy współczesnego świata, wyrażającą się w złożonej z ośmiu scen kompozycji. W jej centrum wyolbrzymiona postać Chrystusa z księgą Nowego Testamentu i krzyżem wysiada z pojazdu UFO w gronie apostołów, tryumfując nad umieszczoną niżej sceną rajy symbolizującą genezę grzechu. Pozostałe, mniejsze sceny, stanowiące obramienie, wyobrazają akty zbrodni i rozgrzeszenia, przekazując niepokój malarza śledzącego losy nierównej walki dobra ze złem. Następne malowidła niosą nastroj wytnienia. *Wieś kielecka* ukazuje swojski krajobraz wiosną z charakterystyczną sylwetą kościoła parafialnego w Mstyczowie. Malowniczo potraktowany *Targ* sugestywnie oddaje klimat małomiasteczkowego placu targowego wypełnionego gęsto tłumem kupujących i sprzedawców, wozami z kapustą, workami zboża, zwierzętami i rozmaitymi towarami. Obrazy: *Gdzie jesteś Boże* oraz *Wieś kielecka* uzyskały I nagrodę na ogólnopolskim konkursie „Moja Ojczyzna” ogłoszonym w 1984 r. przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych.

Twórczość J. Firmantego ze wsi Korytnica koło Staszowa, znanego już dziś twórcy chłopskiego ur. 1913 r., została udokumentowana pięcioma obrazami z lat 1974–1975. Są one przykładem podejmowanych spontanicznie kilku cykli tematycznych: okupacyjnego — opowiadającego o partyzanckich potyczkach w najbliższej okolicy, cyklu ilustrującego zwyczaje i obrzędy (np. *Przebiezańce*, gdzie przedstawia grupę „Herodów” w scenerii zimowego pejzażu wiejskiego). W kolejnym cyklu obraz *Legenda o św. Bernardzie* wskazuje, jak dalece autor inspirował się posłyszaną w radio opowieścią o życiu św. Huberta. W ostatnim cyklu, moralizatorskim, poprzez malowidło *Marny ich życia los* Firmanty rozprawia się z nałogiem pijaństwa.

W dziedzinie garncarstwa ludowego w 1985 r. zakupem siedmiu naczyń (dzbanek, garnki na barszcz i mleko, dwojaki, misa) rozpoczęto dokumentację twórczości Stefana Sowińskiego ze wsi Chałupki k. Kielc. Są to średniej wielkości starannie wykonane naczynia pokryte szkliwem, ozdobione w górnej partii brzuśca ornamentem w postaci dookołnych linii prostych wykonanych rytem. Stefan Sowiński znany jest głównie jako autor rzeźby w glinie i jako taki posiada bogatą dokumentację w zbiorach muzeum.

Rzeźba w glinie wzbogaciła się w 1985 i 1986 r. o prace znanych artystów ludowych takich, jak: w.w. Stefan Sowiński, Krystyna Mołdawa, Elżbieta Klimczak,

¹ B. Erber *Oleodruki i inne przedstawienia kultowe jako źródła inspiracji w plastyce ludowej Kielcczyny*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1985 t. 14, s. 245, 253

Tadeusz Połetek i Czesław Seweryński. Są to w większości prace nagrodzone i wyróżnione na ogólnopolskim konkursie ogłoszonym przez Zarząd Główny STL w Lublinie w 40. rocznicę powstania PRL. Prace nagrodzone (S. Sowiński — I nagroda, K. Mołdawa — III nagroda) i wyróżnione (E. Klimczak) prezentowane były na pokonkursowej wystawie pt. „Polska — nasz dom”, zorganizowanej w Lublinie w 1984 r. Wszystkie zakupione do zbiorów tematy, przedstawione z właściwą dla artysty ludowego szczerością i prostotą, odzwierciedlają dzieje Polski ze szczególnym uwzględnieniem okresu II wojny światowej. Prezentują zatem interesującą tematykę, dotychczas słabo udokumentowaną w zbiorach. Na uwagę zasługują rzeźby S. Sowińskiego, treściowo bardzo zróżnicowane, pokryte pięknym w tonacji szkliwem. Są to zarówno bardzo ekspresyjne rzeźby o tematyce świeckiej, jak i pełne liryki prace o tematyce sakralnej.

Kontynuatorem tradycji rodzinnych Stanisława Seweryńskiego jest jego wnuk — Czesław Seweryński ze wsi Odrowąż. Wszystkie jego rzeźby — lapidarne w formie — pełne są ekspresji i dynamizmu.

W 1986 r. zbiory Działu Etnografii powiększyły się także o zespół obiektów z zakresu garncarstwa przekazany przez Wydział Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach, a pochodzący z konkursów organizowanych w latach 1947–1951 i późniejszych przez tenże Wydział Kultury. Zespół tworzą naczynia użytkowe i dekoracyjne (misy, dzbany, dwojaki, wazy oraz miniatury naczyń) pochodzące z takich starych ośrodków garncarskich, jak: Szczekociny, Skalbmierz, Chałupki i Ostrowiec Świętokrzyski.

Inny zespół obiektów z tego przekazu pochodzi z badań terenowych, prowadzonych na obszarze woj. kieleckiego przez Muzeum Narodowe w Kielcach pod kierunkiem prof. Romana Reinfussa w latach 1972–1974. Do najciekawszych naczyń zaliczyć tu należy dwa garnki prawdopodobnie z nie istniejącego już ośrodka w Łagowie. Są to naczynia o charakterystycznej dawnej formie wykonane przed rokiem 1939, podobnie jak zasługujący na wzmiankę garnek — siwak, wykonany przez P. Guldzińskiego ze wsi Skąpe.

W formie daru przekazano do zbiorów figurki gliniane o uproszczonym, naiwnym modelunku, tzw. fipki, wyobrażające kapelę wiejską, wykonane w 1960 r. przez ośmioletnią Justynę Bąbel.

Strój ludowy uzupełniono zakupem dwóch lnianych, haftowanych koszul kobiecych sprzed roku 1939 (koszula z karczkiem i koszula o kroju przyramkowym) autorstwa Anny Gralec ze wsi Małyszyn Górny. Obiekty te uzupełniają dotychczasową kolekcję haftów z okolic Mirca, będącą przedmiotem omówienia w t. 15 „Rocznika Muzeum Narodowego”.

Do archiwum naukowego Działu Etnografii zakupiono rękopisy nieżyjącego już garncarza Jana Purskiego (1892–1960) ze wsi Sobótka, gm. Bliżyn. Są to teksty zatytułowane „Los życia ludzkiego” oraz „O terminatorach” napisane w formie pamiętnika tuż przed śmiercią autora. Materiały te będą wykorzystane w przygotowywanej monografii tego interesującego artysty.

Barbara Erber
Janina Skotnicka